

מדברי נתיבות המשפט (ג,א) משמע שלא רק בהפרשה מאיסור אלא גם על מצוות עשה, יכול אדם לכפות את חברו. ואילו ב'משוּב נתיבות' (לגאון בעל קצוה"ח) חולק על כך. ואפילו לענין איסור, כתב שם שאין מותר לו אלא הכאה בעלמא אך לא להכותו עד שתצא נפשו (וביש"ש לא משמע כן). לא ניתנה רשות כזאת אלא לבית דין בלבד, כשכופין על המצוות [מצוות עשה דוקא, וכאמצעי לקיום המצוה, ולא כשכבר עבר על המצוה (שם). ובהפלאה (כתובות מט) חולק וסובר שגם ב'לא תעשה' ב"ד כופין].

אמנם הלכה זו של כפיה לאפרושי מאיסורא, אינה מוסכמת על הכל; הנצי"ב (בהידושו כאן ובהעמק שאלה) כתב לתלות הדבר במחלוקת הראשונים, שלדעת הרמב"ם והתוס' [וגם כך היא שיטת רב אחאי בעל השאלות] אין רשות כפיה אלא לבית דין בלבד.

אולם מדברי פוסקי דורנו משמע שנוקטים כפשוטו הסוגיא והראשונים כאן שיכול אדם לכפות את חברו בכח להפרישו מאיסור. כן נקט בפשיטות בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סא,ב) בתוך דבריו, שרשאי, ואף חייב, להפרישו אפילו על ידי הכאה, ואפילו ביחיד, כל שבידו להפרישו.

ובמנחת חינוך (ח) נקט שאין חובה להכותו ולהפרישו אלא לב"ד. [וזהו לשון השער-הציון (תרח אות ח): 'ונראה, שמה שכתב 'וענשנין להו' קאי על בית דין או על כל מי שיש בידו לענוש. ועיין ברמב"ן בחומש על הפסוק ארור אשר לא יקים וכו' מה שכתב בזה, אבל שאר בני אדם אינם מחויבים רק להוכיחו. ועיין ברמב"ם פ"ו מהלכות דעות הלכה ח'.]

וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ח קסה,ב): 'בודאי מותר להשתמש בכח להפריש מאיסור'. (וצ"ע שלא זכר שר מדברי מהרש"ל המגביל למעשה דין זה דוקא לאדם חשוב וכו'. ומה שהביא שם מהנתיבות והקצות הנ"ל, נראה שאין מדבריהם ראייה על סתם בני אדם, שעיקר דיונם הוא האם צריכים 'בית דין' לכפיה. ועוד, גם על סתם אדם אפשר לקיים דבריהם באופן הנזכר לעיל, שידוע לכל ואף לו בעצמו שעושה איסור. וגם דברי המשנ"ב דלעיל, אמורים בדבר המפורש בתורה, ע"ש. ושם גם הוא מיירי רק באופן שכוה).

ע"ע אמרי בינה דיינים ט; בית ישי י,ב; אגרות משה אה"ע ח"ד סא,ב.

עוד יש לדון על דין כפיה והפרשה מאיסור לתינוק שנשבה/ שאנוס הוא. שם אין דין כפיה אלא במזיד (או בשגגה) ולא באנוס. ושם אונס ל"ח כלל מעשה עבירה. וכמו"כ יש לברר דין כפיה באיסורין דרבנן, וכן בספק איסור, או בספק תינוק שנשבה. ראוי להביא כאן דברי החזו"א (יו"ד ב,טז): '...אבל בזמן ההעלם, שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה, שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלומות ח"ו, וכיון שכל עצמנו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת'.

יודגש שדבריו נאמרו על דין 'מורידין ולא מעלין', ולא לענין הפרשה מאיסורין, אך אפשר אולי שהדברים גם שייכים בנידון זה. וכן נראה קצת ממה שכתב מהרש"ל לענין הכאה באופן המותר, שאין מותר אלא לאחר תוכחה גמורה מקודם שרואה שאינו שומע. וכבר כתבו הח"ח והחזו"א שאצלנו עתה הוא כקודם תוכחה.

דף כט

ז'מודה רבי מאיר לרבנן במעלה קנקנין על הגג ע"מ לנגבן ונפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו, שהוא פטור'. אפילו הזיקו לאחר נפילה והיה בידו לסלקן ולא סילקן – פטור, שכך דינו של המפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס, שאין כריית הבור מתייחסת אליו, והבור אינו שלו.

ודין זה קיים רק בבור, אבל באש הלא אמרו (לעיל כג.) שאם הדליק אש באופן שמור, שהיתה גדר חוסמת בפניה, ואח"כ נפלה הגדר שלא מחמת דליקה – חייב מפני שהיה לו לגדרה, ואין אומרים שייפטר משום 'מפקיר נזקיו לאחר אונס' – שיש לחלק בין אש ההולכת ומזיקה, ובין בור שהנזק בא אליו. ויש לדמות דבר זה למה שאמרו 'שניהם ברשות – הזיקו זה את זה חייבין. הוזקו זה בזה פטורין'. אף כאן, האונס הרי הוא כ'ברשות'; אש גדרה כ'הזיקו', בניגוד לבור שהוא כ'הזיקו' (עפ"י חדושי הגר"ח).

'פליגי בשעת נפילה בנתקל פושע...'. התוספות פרושו שבכלל 'בשעת נפילה', כל זמן שלא היה לו פנאי לסלק השברים. ובעל המאור פירש כפשוטו ומפרש שחייב מדין 'אדם המזיק'. ולשיטתו, גם לאביי מתפרש 'מתכוין' כרבה, היינו שנתכוין להורידה, וחייב אף שלא התכוין לשברה שהרי אדם מועד לעולם.

עוד נחלקו שיטות הראשונים; שיטת הר"י מבעלי התוספות, שלדעת אביי יש במשנתנו שתי מחלוקות נפרדות בין ר"מ לר"י; האם הנתקל פושע הוא אם לאו. ומחלוקת נוספת בדין הפקיר נזקיו, גם בפשיעה גמורה, האם חייבה תורה על בור שאינו שייך לו מבחינה ממונית. ושיטת הר"ף: יסוד המחלוקת הוא אחד – האם נתקל פושע או אנוס, והשלכותיה שתיים: הזיק בעת היתקלותו, והפקיר חרסיו אחרי ההיתקלות, שלר"מ שנתקל – פושע, אין הפקרתו מועילה לו להיפטר, ולר"י, כיון שאנוס הוא בנפילתו, מועיל הפקרו [עכ"פ בדיני אדם] וכדברי ר' יוחנן להלן.

וכך הלכה, (ח"מ תיב, ד) שנתקל – לאו פושע הוא, ומפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס – פטור. [ואף לפרוש ר"י שלאביי פטור רבי יהודה אף לאחר נפילת פשיעה, בזה אין הלכה כאביי אלא כרבי יוחנן, וכסתם משנה (ט): המזייבת על בור ברשות הרבים. רא"ש ש"הלכה כרבי יוחנן כנגד ר"א, שהיה רבו. או"ז, נמו"י. וכ"ה בתשה"ג וברי"ף ורא"ש כתובות סופ"א]. וברש"ל משמע שהלכה כאביי אלא שאין הלכה כרבי יהודה אלא כסתם משנה].

'פליגי לאחר נפילה, במפקיר נזקיו...' כתב הריב"א (מובא בשיטה מקובצת): דוקא אם הפקיר לפני שהיה לו פנאי לסלק, אבל אם כבר היה לו פנאי – אין מועילה הפקרתו. והב"ח חולק (ע' אמרי משה כט, טו).

'ומדמתניתין בתרתי ברייתא נמי בתרתי.' יש לדקדק, מדוע לא דייקו מלשון הברייתא עצמה כשם שדייקו מהמשנה, מדקדקו תרתי, 'נשברה כדו... נפל גמלו...'. – לפי שבברייתא הם שני מקרים שונים, ודוקא ממתניתין שמדברת על מקרה אחד, 'נשברה כדו', מדייק על הכפלת הדוגמא 'הוחלק אחד במים או שלקה בחרסית' (מהרש"א מהדו"ב, ע"ש).

עוד יש לומר, כיון שדרך הברייתא להאריך טפי, מהברייתא לבדה לא היו מדקדקים, אלא מדתנא דמתניתין הכפיל לשונו להשמיענו דבתרתי פליגי, מסתבר שגם התנא דברייתא, כפל לשונו מורה על אותו ענין.

'מפקיר נזקיו מאי מתכוין איכא.' כלומר, לגבי מחלוקתם בשעת נפילה, מובן מהו 'מתכוין' שאמר רבי יהודה, שמתכוין לשבורה (רש"י) או מתכוין לשפוך המים (או"ז). או אפשר שמתכוין להורידה מכתפו ונשברה, וסובר אביי שפשיעה גמורה היא אף לרבי יהודה (כן צדד הראב"ד בפירוש אחד) – אלא לענין מחלוקתם האחרת, במפקיר נזקיו – מאי 'מתכוין' איכא.

(ע"ב) 'אלא הא קמ"ל דמפקיר נזקיו דהכא הוא דפטרי רבנן דאנוס הוא אבל מפקיר נזקיו דעלמא מחייבי.' לפי זה אפשר לפרש 'נתכוין' שאמר רבי יהודה – נתכוין לשבורה [ואין צריך לפרש נתכוין לזכות בחרסית], ולכן חייב אם הפקיר, אבל לא נתכוין אלא נתקל והפקיר – פטור (ראב"ד).

'כשהפכה לפחות משלשה... נתכוין לזכות בה...' אף על פי שהוא לא עשה את הבור, אך כיון שהבור נהיה ממונו הרי הוא חייב עליו. והוא הדין אם אדם אחר לקח אבן של פלוני והניחה ברשות הרבים, כשיוודע על כך לבעל האבן – חייב בנזקיה (תוס' לעיל ד"ה פליגי). ואמנם, אין הדבר מוסכם על הכל (ע' מלחמות ה' להלן (וע' נמו"י. רצ"ע); אמרי משה כט; בית ישי עט.

– מבואר בראשונים שמדובר שלא הרחיק ג' טפחים ממקומו הראשון, שאילו הרחיק, הגם שלא הגביה שלשה הרי זה כבור חדש (ע' רשב"א ועוד. וע' באילת השחר).

*

'מר סבר נתקל פושע הוא ומר סבר נתקל לאו פושע הוא' –
'... ובמקום אחר בארנו דכל אחד דיבר כפי שרשו, ר' מאיר לשיטתיה (בגישין נב. והוריות יג): דדברי חלומות לא מעלין ולא מורדין. ואין כאן מקום להאריך' – זו לשון רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק קטז. לא מצאתי את באורו המלא).

עוד אפשר לבאר לפי מה שכתב הגרש"ק בחכמת שלמה (או"ח קיד) שלדעת ר' מאיר שיכחה נחשבת פשיעה, ולר' יהודה – אנוס. כמו כן היתקלות ואי שימת לב בכלל מחלוקת זו. וכיוצא בזה להלן צט: גבי טבח אומן שקלקל, דלר"מ הו"ל למימרא אנפשיה, ע"ש בגמרא. וכן שיטת ר"מ דאחריות לאו ט"ס.

וע' עירובין מה. מחלוקת ר"מ ור"י על ההולך בדרך והוברר לו לאחר שכבר קדש היום, שהוא סמוך לעיר ולא נתכוין לקנות שם

שביתה מעיקרא; ר"מ אמר לא יכנס לעיר כיון שלא היתה כוונתו לכך, ולר"י – יכנס. [ושם סט: נחלקו ר"מ ור"י במי שנתן רשותו והוציא בשוגג, ר"מ אוסר ור"י מתיר. וי"ל].
וי"ל ע"ד פלפול שר"מ לעולם אויל בטר מחשבה וכוונה, ולר"י אין הכוונה בפועל מעכבת. ושמה זה הטעם שר"מ קונס שוגג אטו מזיד בכל מקום שלא כשיטת ר' יהודה. וכן מחלוקת ר"מ ור"י (בפסחים יא:): אם גזרו על אכילת חמץ בשעה חמישית, אם אדם טועה בשתי שעות (לר"י), או אין אדם טועה (ר' מאיר). ופסטיא דאורייתא טבין.

דף ל

'לא יהא אלא כרפשו?' כתבו בתוספות שלשון 'השופך' משמע ששפכם בכוונה במקום שעושין רפש וטיט.

ויש לעיין במה קנה את העפר? יש לומר, כשם שכליו של אדם קונים לו, כך מימיו קונים לו את העפר, ומדובר בסימטא שכליו קונים לו שם. או שנתנית המים על העפר נחשבת כקנין חזקה [ומדובר שעדיין מחובר לקרקע]. וכן יש לומר שכיון שהמים שלו הרי נעשה שותף ברפש וחייב בתשלומי כל הנזק מדרבי נתן דכי ליכא לאשתלומי מהאי – משתלם מהאי, כדלעיל כה: (עפ"י חזון איש ה, יב).

יל"ע הלא עיקר הנזק נעשה משכבת הקרקע הקשה ולא מן הרפש, וזו קרקע עולם. וצ"ל דלא אזלינן אלא בטר העליין. ועוד י"ל שניזוק מאבנים ושאר עצמים קשים שברפש.

'חדא בימות החמה וחדא בימות הגשמים'. נרמז הדבר בכך שבתחילה נקט התנא אופן שנשפכו המים בלא רצון, שנשברה כדו, ושוב נקט שופך מדעת [והלא קל וחומר הוא זה שחייב] – לומר שאף באופן שמותר לשפוך לכתחילה [דומיא דנשברה כדו שלא עשה איסור] חייב בנזקו (עראב"ד ורנבו יהונתן).

'לקיים מילי דנזיקין'. פירוש, הדינים האמורים בשלש הבבות של 'נזיקין' – קמא מציעא ובתרא, והן הלכות נזיקין, גזל, השבת אבידה, אונאה ורבית (נמוקי יוסף ב"מ פרק האומנים – מובא בדרכי משה ובסמ"ע ריש סימן שעח).

'רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שהוא רשות מצוה. ת"ש כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הזיקו חייבין לשלם. ורבי יהודה פוטר'. הסיקו שרבי יהודה פוטר בנזקים שברשות בית דין. ויש לשאול אם כן מדוע הוצרך לפטור בנר חנוכה משום רשות מצוה. ויש לומר שכל אלו שפטור משום שעושים ברשות, זהו רק מפני שהם מתנאי יהושע שהנחיל את הארץ על מנת כן [ובכלל זה פותקין ביבותיהן, שמבואר בתוספתא שגם זה מתנאי יהושע], אבל רשות בית דין גרידא אינה פוטרת אלא במקום מצוה (תורת חיים).
להלכה נקטו הפוסקים (רמב"ם יד, יג; חו"מ תיה, יב) שאף בנר חנוכה חייב, שהיה לו לישב ולשמור אשו שלא תזיק.

'(ע"ב) 'בין בגופן בין בשבחן'. ואף על פי שהפקיעו ממנו זבלו – חייב בנזקו שהרי הוא כמפקיד נזקיו לאחר שפשע והניחם ברשות הרבים, שאין ההפקד פוטרו (עפ"י סמ"ע תיד סק"ב).
ויש מי שרצה לפרש שכל עוד לא זכה בהם אחר עדיין הם שלו ולכך חייב עליהם (ר"ש טרעבניק, מובא באג"מ חו"מ ח"א קא. ודחה שם את הוכחת הרב השואל מסוגיתנו. ואפשר שנפ"מ בזה לענין חמץ בפסח, כששטח שם דגן. וע"ע בהר צבי).

'עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא דמשעת כתיבה דעבד ליה שומא'. דוקא נקט, שאין עוברין על לאו ד'לא תשימון עליו נשך' במלוה בשטר אלא בשעת כתיבת השטר, שהיא שעת השומא. [ונפקא מינה גם לענין 'קם ליה בדרכה מיניה', שאין הלאו פוטרו מן הממון (כקושית הקצוה"ח לח, א) – משום שחייב הממון חל בעת קבלת מעות מהמלוה, ואיסור רבית חל בשעת כתיבת השטר] (חדושי הגר"ר בענגיס ח"א מז, ב).

'אבל הכא מי יימר דמזיק'. הגם שודאי עשה איסור דאורייתא בהנחתו ברשות הרבים (ע' לעיל ו. 'שכן אינו ברשות'. ולהלן נא.) – כיון שעיקר טעמו של האיסור הוא כדי שלא יזיק, אם לבסוף לא הזיק, הוברר שלא היה כאן איסור בעצם [דוגמת מה שנסתפקו האחרונים בלאו ד'לפני עור' כשחברו לא נכשל לבסוף] (הר צבי)

לדבר המכשיל, למים. (ולפי צד זה נראה שאף אם נחטב מקרקע שלא במקום המים חייב).
 והרשב"א כתב (וכן צדד הראב"ד באופן נוסף) שהמים אינם אלא 'גורמים' החלקה, ועוד שאין גופם מחליק אלא על ידי העפר והטיט, לכך בעל המים פטור בין לר"ג בין לרבנן.
 ג. אפילו נבלעו המים בקרקע, מאחר שעדיין הקרקע מחליקה – לא נסתלק מעשה בורו וחייב (רמב"ם יג, יב; רש"ל. אך באופן זה אין כאן ממונו, ופטור על הכלים. עתוס' ל. ד"ה בדתמו מיא).

אבנו סכינו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו; –
 על שור וחמור – חייב. וכן על נזקי אדם.
 על כלים ועל מיתת אדם; אם הפקיר את האבן והסכין – פטור. ואם לא הפקירם – לרב חייב [כולם משורו למדנן] ולשמואל פטור [כולם מבורו למדנן].
 נתקל אדם בקרקע ונישוף באבן, לחכמים פטור (שהקרקע גרמה לו) ולרבי נתן חייב (שסובר, כל מקום שא"א להשתלם מן השותף האחד לנזק, משתלם מהאחר). ונחלקו שתי לשונות בדברי רבי אלעזר אם נקט לפטור או לחייב.

א. הלכה כשמואל (רי"ף, רמב"ם יג, ב ושאר ראשונים לעיל ו; שו"ת ר"י מגאש קעד; או"ז; חו"מ תיא, א).
 והלכה כרבי נתן (עפ"י הרי"ף להלן; רמב"ם יג, ב וש"פ. וע' הג"א סופ"ג).
 ב. נתקל באבן ונישוף בקרקע, התוס' כאן והרא"ש כתבו שפטור לדברי הכל, שקרקע עולם הזיקתו. וכן נקט רש"ל.
 ורבנו יהונתן כתב שחייב, דלא גרע משור או אדם שדחף את חברו לנפל והזיק דהיינו תולדה דרגל. (ומשמע שנקט שבזה שמואל מודה שבדלא הפקיר היינו שורו. או אולי רגל רק מוכיח שחייב אף בפגיעה מדבר אחר, ומטעם 'בור' חייב). וכן דעת רשב"א ורי"א (וכן צדדו בתוס' נ: ד"ה לשמואל).
 ג. מי שלקח אבן סכין ומשאו של חברו והניח ברשות הרבים, כנודע לבעל התקלה ויכול לסלקה ולא סילקה – חייב (עפ"י תוס' כט.). והרמב"ן (לא) חולק.

א. כל זה אמור לחכמים הממעטים כלים בבור (חמור ולא כלים), ושבירתם של כלים זו היא מיתתן. אבל רבי יהודה מחייב על נזקי כלים בבור.
 אמנם בירושלמי (ה,ו) משמע שבור חייב על נזקי כלים, ורק על 'מיתה' פטור (וכמוש"כ הרשב"א ג.).
 ב. כל דבר שאינו בעל חיים ממועט משור וחמור, וכמו שאמרו בגמרא לענין מים שניזוקו, וכן תבואה (תוס' ורשב"א י. והקשו על פרש"י שאין נראה כן לפי הדין דבריו).
 ג. משור ולא אדם, ממועטים גם עבד או גוי הקנוי לישראל (עפ"י תוס' ט סע"ב. ואף אם אינם קרויים 'אדם' מ"מ ממועטים משור ואין צריך שם 'אדם' לפטור, בדומה למש"כ התוס' י. ד"ה שייר).

דפים כח – כט

סב. נתקל ונשבר כדו, והזיקו בו אחרים – האם חייב או פטור?

נתקל ונשבר כדו, והוחלק אחר במים או שלקה בחרסית, לדברי תנא קמא במשנה, הוא רבי מאיר – חייב, ולדברי רבי יהודה חייב רק בשנתכוין.
 הסיק אביי שנחלקו בשתים: בהזיק בשעת נפילה ושלא בשעת נפילה; –

בשעת נפילה (ובכלל זה כל עוד לא היה לו פנאי לסלק התקלה. תוס' ורשב"א) – רבי מאיר מחייב, שנתקל – פושע. רבי יהודה פוטר, שהנתקל – אנוס.

א. הרי"ף והרמב"ם (יג,ה) ואור זרוע והראב"ד והרמב"ן והרא"ש (להלן) פסקו כרבי יהודה שנתקל לאו פושע. ואילו רז"ה וריא"ז פסקו נתקל פושע.

ב. שיבר הכד כלים בשעת הנפילה – חייב, שאין זה מתולדות הבור אלא כאילו הזיק בגופו (ריא"ז. וע' גם במאירי שבמתכוין לשבור חייב על הכלים הואיל ואינו בור גמור).

ג. משמע לכאורה שהיתקלות הכד בשעה שמורידה בכתפו, דינה כהיתקלות האדם בדרכו. ואולם הראב"ד כתב צד לומר שלאביי נתכוין להורידה מכתפו ונפלה – פשיעה גמורה היא אף לרבי יהודה.

שלא בשעת נפילה (שהיה לו פנאי לסלק), רבי מאיר מחייב גם אם הפקיר השברים, ורבי יהודה מחייב רק כשכוונתו לזכות בהם (כלומר שלא הפקירם ועדיין דעתו ליטלם) אבל אם הפקירם (וממילא הוא שנפקרים בשעת נפילה. רי"ף להלן) – פטור [בדיני אדם, אבל חייב בדיני שמים. כן שנו בברייתא גבי נשברה כדו ולא סילקה], שסובר: המפקיר נזקיו פטור [ובור שחייבה עליו תורה – בשחפר ברשותו סמוך לרשות הרבים, או כגון שהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, אבל לא בחופר ברשות הרבים]. וכן סובר רבי אלעזר. ואילו רבי יוחנן סובר שלא פטר רבי יהודה אלא בכגון זה שאנוס בנפילתו, אבל מפקיר נזקיו שלא באונס – חייב. [וכן אמר ר"א משום רבי ישמעאל: שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ואחד מהם: בור ברשות הרבים].

א. כן פירשו התוס' והרשב"א. וכתבו התוס' (בד"ה פליגי) שלאביי לא חייב רבי מאיר לאחר נפילה אלא בפשיעה, אבל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור, כגון קנקנים שנפלו מן הגג ברוח שאינה מצויה ומפקירן, והזיקו – פטור אעפ"י שהיה לו פנאי לסלקן (וכ"כ בתוס' ו. ד"ה אי, שהמפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס לכו"ע פטור).

והרי"ף מפרש דברי אביי כרבי יוחנן, שרבי יהודה פטר לאחר נפילה בשהפקיר, מפני שלשיטתו נתקל אנוס, אבל מפקיר נזקיו בעלמא חייב.

ב. להלכה, המפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס – פטור [בדיני אדם, וחייב בדיני שמים. רמב"ם יג,ו; חו"מ תיב,ד]. לאחר נפילת פשיעה – חייב [כדברי רבי יוחנן, וכסתם משנה (מט:): המחייבת על בור ברשות הרבים] (רי"ף וש"ר; חו"מ תיב,ד).

הריא"ז כתב שהואיל והוא 'גרמא בניזקין' [שעל כן אמרו שחייב בדיני שמים], קנסוהו חכמים לשלם. (כן שיטתו בכל גרמא בניזקין).

ג. יש מי שכתב שלא פטר רבי יהודה מפקיר נזקיו לאחר נפילה, אלא אם הפקיר קודם שהיה לו פנאי לסלק, אבל אם היה לו פנאי – אין מועילה הפקרתו (עפ"י ר"י בהג"א; ריב"א בשיטמ"ק. וכ"מ בתוס' ו. ד"ה אי). ואין הדבר מוסכם.

ד. אעפ"י שחייב על בור שאינו שלו מפני שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, אם חפר בור ומת – אין נראה שהיורשים חייבים לשלם מנכסי עצמם אלא מהנכסים שירשו מאביהם, שאין שייך בבור 'ירושה' (מנחת שלמה ריש המסכת, דלא כדעת גידולי שמואל).

בתחילה רצה רבה לפרש מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בכגון שנשבר הכד באונס, שנימוח בידו וכד', אבל הורידו ונחבט – לדברי הכל חייב. ואביי הקשה על כך מהברייתא, שאפילו רבי מאיר פוטר באונס, כגון קנקנים שנפלו מן הגג ברוח שאינה מצויה והזיקו.

לפרש"י להלן (לא: ד"ה ראשון), רבא סובר שלדברי הכל נתקל פושע הוא, ולא נחלקו ר"מ ור"י אלא במפקיר נזקיו לאחר נפילה. (יש להעיר שברשב"א הגרסה בסוגיתנו 'רבא'). ישנה דעה (בב"מ פב:) שאפילו לרבי יהודה נתקל פושע שלא במקום מדרון.

[מבואר בגמרא שגם בהיתקלות בהמה שייכת המחלוקת אם 'נתקל פושע' אם לאו, בכגון שהאדם נתקל, ונתקל גמלו בו. ואולם המעביר בהמתו במים המכסים את הקרקעית, ונפלה והזוק בה אחר, אם יש דרך אחרת לעבור בה – פושע הוא. ואם לאו – אנוס הוא].

דפים כט – ל

סג. מה הדין במקרים דלהלן?

א. ההופך את הגלל ברשות הרבים והזוק בו אחר.

ב. הגודר את גדרו בקוצים, והזוק בהם אחר.

א. תנן, ההופך את הגלל ברשות הרבים והזוק בהם אחר – חייב בנזקו. אמר רבי אלעזר: לא שנו אלא שנתכוין לזכות בהם, אבל לא נתכוין לזכות בהם – פטור.

ולדעת האומר מפקיר נזקיו חייב, הסיק מר זוטרא בריה דרב מרי [שלא כסברת רב אדא בר אבהו] שאפילו לא נתכוין לזכות בו אלא הגביהו והחזירו למקומו חייב. הא למה זה דומה, למוצא בור מגולה וטממו וחזר וחרפו, שהסתלק מעשיו של ראשון.

ואולם אם הפכו פחות משלשה טפחים מהקרקע, אין זו הגביה (וכמו לא נסתם הבור מעולם. רש"י) והואיל ולא נתכוין לקנותו הרי זה בורו של הראשון (רב אשי).

אם הרחיקו ממקומו הראשון שלשה טפחים, אעפ"י שלא הגביה הרי זה כבור חדש [וחייב אף אם החזיר], אבל בתוך שלשה – הרי זה בכלל 'החזירו למקומו' (עפ"י ר"י וש"ר).

[גלל שיש לו בעלים – אסור משום גזל, כדלקמן].

ב. תנן, הגודר את גדרו בקוצים והזוקו בהם אחרים – חייב בנזקו. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא במפריח (שראשי הקוצים בולטים החוצה) אבל במצמצם פטור. ופירש רב אחא בריה דרב איקא, לפי שאין דרכם של בני אדם להתחכך בכתלים [הלכך פטור אף למאן דאמר בור ברשותו חייב].

'להתחכך' לאו דוקא אלא כלומר לילך בקרוב לכותל ממש, שדומה לחיכוך. ואם הולך – הוא משנה בעצמו. ולא דוקא בני אדם אלא גם בהמות אין דרכם להלוך קרוב כל כך לכותל (יש"ש).

דף ל

סד. א. המצניע את הקוף ואת הזכוכית בכותלו של חברו, וסתר בעל הכותל את כותלו – מי חייב בנזקי הקוצים?

ב. גדר שנפלה לרשות הרבים, והזוקו בה אחרים – מה הדין?

ג. המוציא תבנו וקשו ושאר זבלים לרשות הרבים, והזוק בהם אחר – האם חייב בנזקם? האם רשאי כל אדם ליטלם?